

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ
КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

Спеціальний музичний інструмент

СОПІЛКА

ПРОГРАМА

ДЛЯ УЧИЛИЩ КУЛЬТУРИ

(спеціальність 5.020104 “Народна художня творчість”
спеціалізація “Народне інструментальне мистецтво”)

Київ – 2003

УКЛАДАЧ

М.І. БАЗАР - викладач Ніжинського училища культури і мистецтв ім. М.К. Заньковецької

РЕЦЕНЗЕНТИ:

М.С. ГОЛЮЧЕК - доцент кафедри фольклористики, народного пісенного та інструментального виконавства Київського національного університету культури і мистецтв, заслужений артист України

М.В. НАЮК - заступник директора з навчальної роботи Київського обласного училища культури, викладач-методист

І.І. СИНИЦЯ - викладач-методист Ніжинського училища культури і мистецтв ім. М.К. Заньковецької

РЕДАКТОР

О.Й. ПОГРЕБНА

Відповідальний за випуск Т.Ф. СТРОНЬКО

© Державний методичний центр навчальних закладів культури і мистецтв, 2003 р.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

У систему музичної освіти народні духові інструменти увійшли нещодавно. До початку 70-х років існувала думка, що сопілкарство — стихійне мистецтво, і викладати сопілку неможливо. Ця несправедливість зручно пояснювалась думкою про неможливість вивчення, брак спеціалістів і літератури. І тому довгий час народні духові інструменти залишались поза освітньою сферою.

Серед музичних дисциплін спеціалізації “Народні інструменти” одне з пріоритетних місць належить курсу “Спеціальний музичний інструмент”.

Основна мета даного курсу — підготувати музиканта-оркестранта ансамблів та оркестрів для роботи в закладах культури.

У процесі виховання молодого музиканта викладач повинен забезпечити гармонійний музично-художній і технічний ріст, розвиток його творчої самостійності.

ЗАВДАННЯ КУРСУ:

- розвиток музично-виконавських навичок, грамотного виконання різних за жанром і характером творів;
- розвиток техніки гри та навичок читання нот з листа;
- формування навичок імпровізації в народному стилі, транспонування і підбору на слух;
- формування навичок самостійної роботи і досвіду концертних виступів;
- ознайомлення на практиці з методикою навчання на сопілці, з методичною літературою, з педагогічним та концертним репертуаром.

Курс навчально-виховної роботи в класі спецінструменту розрахований на вісім семестрів. Навчання здійснюється за традиційною методикою, а саме:

- вивчення гам, арпеджіо різними штрихами та ритмічними малюнками;
- вивчення етюдів на різні види техніки;
- вивчення інструментальних творів різних за стилем і характером з поступово зростаючими виконавськими труднощами.

Основною формою організації навчального процесу в класі спецінструменту є індивідуальне практичне заняття — урок. В залежності від поставлених завдань та змісту уроку до нього входять ті чи інші розділи:

- розбір нового матеріалу;
- робота над гами, арпеджіо, вправами, етюдами;
- робота над музичними творами;
- відпрацювання ансамблю з концертмейстером;
- формування та вдосконалення навичок підбору мелодій на слух, транспонування і імпровізації;
- читання нот з листа;
- вивчення методики самостійної роботи з оволодіння навчальним матеріалом;
- підготовка до концертного виступу або екзамену.

Відповідно до поставлених завдань на уроці можна використовувати два методи роботи. Один з них — виконання твору з відповідними зупинками, де помилки відразу ж виправляються або даються рекомендації щодо їх усунення. Другий метод — виконання великої частини або всього твору, щоб всі необхідні зауваження були зроблені в кінці виконання.

У середині семестру студент складає технічний залік. У кінці семестру звітує за виконану роботу перед заліковою чи екзаменаційною комісією.

На четвертому курсі, в середині семестрів, формою контролю може бути прослуховування фрагментів або програми в цілому. В кінці четвертого курсу — державний екзамен.

Контрольні уроки слід проводити у формі академконцерту.

РОЗРАХУНОК НАВЧАЛЬНИХ ГОДИН:

Семестр	Кількість тижнів	Кількість годин на тиждень	Кількість годин на семестр	Вид контролю
I	18	2	36	Контр. урок
II	21	2	42	Екзамен
III	17	3	51	Контр. урок
IV	20	3	60	Екзамен
V	17	3	51	Контр. урок
VI	20	3	60	Екзамен
VII	17	3	51	Контр. урок
VIII	13	3	39	Держ. екзамен
Всього:			390	

Обсяг роботи на семестр фіксується в індивідуальному робочому плані студента, який складається викладачем до початку кожного семестру. В робочому плані вказується технічний матеріал, етюди та художні твори. Тут також відображаються індивідуальні особливості студента, його музичні здібності, виконавський апарат, риси характеру, відношення до занять тощо.

КОРОТКІ МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

Постановка сопілкаря під час гри. За основу постановки сопілкаря слід прийняти природне, без будь-якого напруження, положення всього виконавського апарату. Практикувати гру сидячи та стоячи. Сольний концертний виступ — тільки стоячи.

Дихання. Найкращим і найбільш поширеним під час гри на сопілці є грудно-черевне дихання, при якому роботі легенів допомагають діафрагма, грудні, черевні та міжреберні м'язи, що дозволяє при вдиханні заповнювати повітрям весь об'єм легенів, а видих робити повним, еластичним, потрібної сили.

Штрихи:

Non legato — тверда атака – вимовляючи склад “ТУ”, м'яка атака — вимовляючи склад “ДУ” або “РУ”.

Legato — на початку фрази вимовляючи склад “ТУ” і безперервно вдуюючи повітря при нерухомому язичі. В швидких темпах використовується подвійне легато, яке досягається вимовлянням “ТУ-РУ”.

Staccato — коротке вимовляння складу “ТУ”. Подвійне стаккато — вимовляючи “ТУ-КУ”. Потрійне стаккато — вимовляючи “ТУ-КУ-ТУ”, “КУ-ТУ-КУ” і т.д. Цей штрих пов'язаний з асиметричним рухом язика, тому становить певну трудність.

Для відпрацювання техніки язика корисно практикувати скоромовки, сольфеджування, завдяки чому тренується не тільки моторна пам'ять, але й логічно-вербальна.

Вібрато — коливання звука за допомогою активізації діафрагмально-пресових м'язів. Інший спосіб — за допомогою механічних коливань сопілки.

Ці лише основні штрихи, але існує їх велике різноманіття, якими користуються виконавці, завдяки гнучкому і рухливому язичку.

У виконавській практиці використовуються й інші спеціальні ефекти, які імітують спів пташок та звучання музичних інструментів.

Аплікатура. Поряд з основною вже на початкових курсах слід використовувати і додаткову аплікатуру, що дозволяє:

- більш технічно виконувати окремі місця;
- виконувати трелі, форшлаги, морденти, що практично неможливо, використовуючи основну аплікатуру;
- добитися досконалого лігування інтервалів.

Основою всієї роботи викладача зі студентом є музичний репертуар. Він включає в себе різні за жанром, формою і характером художні твори, технічний репертуар на різні види техніки.

При складанні художнього репертуару викладачу слід враховувати:

- а) виховання всебічно розвинутого музиканта, виконавця;
- б) національні особливості, традиції того краю, де навчається і буде працювати випускник;
- в) професійну орієнтацію на працівника закладів культури.

При складанні індивідуальних планів на семестр викладачу слід орієнтуватися на можливості кожного студента, темпи його технічного росту, в певній мірі враховувати його запити і побажання. В залежності від технічного росту студента педагог регулює і кількість вправ, гам та етюдів.

Художній репертуар має бути різним за характером та стилем. Поряд із творами вітчизняної та зарубіжної класики потрібно включати оригінальні твори сучасних композиторів, сопілкові композиції, обробки народних пісень і танців. Обов'язково включати твори на основі західноукраїнських народних мелодій багатих своєю мелізматикою. Студенти-сопілкарі повинні виховуватись на мелодіях українських народних пісень виняткових своєю ладогармонічною основою, багатих жанрами та сюжетами.

Окрім української етномузичної традиції репертуар сопілкарів може складати народна музика інших слов'янських народів, а також близька за фонічною природою музика для наю, флуєру та ін.

Враховуючи те, що спеціальний репертуар для сопілки розроблений недостатньо, а флейта і сопілка — споріднені інструменти, можна в деякій мірі користуватись репертуаром для флейти.

Викладач по класу сопілки повинен вміти сам аранжувати, перекладати, адаптувати твори для виконання на сопілці і прищеплювати ці навички студентам.

Етюди та вправи слід використовувати ті, що написані безпосередньо для сопілки, а за їх відсутності — етюди та вправи для флейти, гобоя. Можна замість одного з етюдів виконувати твір технічного характеру.

Програмою передбачено обов'язкове вивчення родини сопілок: сопраніно (піколо), сопрано (прима), альт, тенор, бас, дводенцівка. Відповідно в сольну програму академконцертів та екзаменів поряд з творами, що виконуються на сопілці сопрано, вносяться і твори, які студент виконує на інших сопілках.

Навички гри на інструменті студент закріплює на заняттях ансамблю та оркестрового класу. Це розвиває почуття відповідальності, колективізму, вчить розуміти функції окремих партій, барви різних інструментів, розвиває відчуття ритму, підвищує фаховий рівень студента.

За наявності в класі сопілки достатньої кількості студентів слід організувати ансамбль сопілкарів, який працюватиме згідно програми по класу ансамблю.

На кожне заняття планувати завдання з гри на слух, читання нот з листа, транспонування, а на старших курсах — з імпровізації. При цьому студент повинен навчитися відтворювати мелодію в різних тональностях, варіаційно розробляти народні теми, вести підголосочну лінію. Основна форма занять при цьому — спільне музикування викладача і студента.

На старших курсах давати завдання з підбору на слух і запису мелодій з фонограм.

Для музичного розвитку студента слід надавати велике значення роботі з концертмейстером. Виконання творів у супроводі акомпанементу

збагачує музичне уявлення, допомагає краще зрозуміти і засвоїти зміст твору. Виконання з акомпанементом закріплює та вдосконалює інтонацію і ритмічну організацію, примушує досягати узгодженого ансамблевого звучання. На певну кількість годин бажано залучати баяніста-аккомпаніатора для акомпанування творам народного характеру, а також для виступів на сценічних майданчиках, де відсутнє фортепіано.

Репертуарні списки, що пропонуються в програмі, є орієнтовними. Це дає можливість викладачу здійснювати диференційований підхід до навчання студентів, які відрізняються за рівнем загальної підготовки, музичними здібностями та іншими індивідуальними даними.

Деякі елементи програми деталізовані з тієї причини, що до викладання залучаються виконавці-професіонали, які раніше не мали практики викладацької роботи.

Власними виконавськими та методичними знахідками може, при бажанні, збагатити сопілкарство кожен викладач-виконавець.

ЗМІСТ КУРСУ

І СЕМЕСТР

Студент повинен:

- грати мажорні і мінорні гами, арпеджіо до 1-го знаку;
- освоїти штрихи легато, стаккато;
- працювати над розширенням діапазону основної аплікатури;
- читати ноти з листа;
- вивчити 2 етюди на різні види техніки;
- вивчити 4 різнохарактерні п'єси (одна з них — обробка народної пісні чи танцю).

Звітність.

У середині семестру — технічний залік: гами, арпеджіо, 2 етюд.

У кінці семестру — контрольний урок: 3 п'єси.

II СЕМЕСТР

Студент повинен:

- грати мажорні і мінорні гами, арпеджіо до 2-х знаків;
- освоїти подвійне стаккато;
- читати ноти з листа;
- підбирати на слух народні мелодії;
- вивчити 2 етюд на різні види техніки;
- вивчити 4 різнохарактерні п'єси (одна з них — обробка народної пісні чи танцю).

Звітність.

У середині семестру — технічний залік: гами, арпеджіо, 2 етюд.

У кінці семестру — екзамен: 3 п'єси.

III СЕМЕСТР

Студент повинен:

- грати мажорні і мінорні гами, арпеджіо до 3-х знаків;
- освоїти додаткову аплікатуру;
- читати ноти з листа;
- підбирати на слух народні мелодії, транспонувати їх;
- освоїти сопілку сопраніно (піколо);
- вивчити 2 етюд на різні види техніки;
- вивчити 4 різнохарактерні п'єси (одна з них — на сопілці сопраніно);

Звітність.

У середині семестру — технічний залік: гами, арпеджіо, 2 етюд.

У кінці семестру — контрольний урок: 3 п'єси.

IV СЕМЕСТР

Студент повинен:

- грати мажорні і мінорні гами, арпеджіо до 4-х знаків;
- працювати над розширенням діапазону третьої октави;
- читати ноти з листа, грати на слух, транспонувати;
- освоїти сопілку альт;
- вивчити 2 етюд на різні види техніки;
- вивчити 4 різнохарактерні п'єси (одна з них — на сопілці альт).

Звітність.

У середині семестру — технічний залік: гами, арпеджіо, 2 етюд.

У кінці семестру — екзамен: 3 п'єси.

V СЕМЕСТР

Студент повинен:

- грати мажорні і мінорні гами, арпеджіо до 5-ти знаків;
- працювати над технікою потрійного стаккато;
- ознайомитись з основами імпровізації в народному стилі;
- освоїти сопілку тенор;
- вивчити 2 етюд на різні види техніки;
- вивчити 4 різнохарактерні п'єси (одна з них — на сопілці тенор);

Звітність.

У середині семестру — технічний залік: гами, арпеджіо, 2 етюд.

У кінці семестру — контрольний урок: 3 п'єси.

VI СЕМЕСТР

Студент повинен:

- грати мажорні і мінорні гами, арпеджіо до 6-ти знаків;
- виконувати хроматичні послідовності;
- вдосконалювати навички імпровізації в народному стилі;
- освоїти сопілку бас;
- вивчити 2 етюд на різні види техніки;
- вивчити 4 різнохарактерні п'єси (одна з них — для сопілки бас).

Звітність.

У середині семестру — технічний залік: гами, арпеджіо, 2 етюд.

У кінці семестру — екзамен: 3 п'єси.

VII СЕМЕСТР

Студент повинен:

- грати мажорні і мінорні гами, арпеджіо різноманітними штрихами і ритмічними малюнками;
- виконувати хроматичні послідовності від різних звуків;
- освоїти сопілку дводенцівку;
- розпочати підготовку до державного екзамена;
- вивчити 4 п'єси (одна з них — на дводенцівці).

Звітність.

У кінці семестру — контрольний урок: 3 п'єси (одна з них — великої форми).

VIII СЕМЕСТР

Студент повинен:

- удосконалювати набуті раніше музично-виконавські навички;
- розвивати вміння самостійної роботи над навчальним матеріалом;
- удосконалювати навички ансамблевого виконання з концертмейстером;
- підготувати випускні програму до державного екзамену.

Звітність.

В кінці семестру — ДЕРЖАВНИЙ ЕКЗАМЕН: 4 твори.

1. Твір великої форми.
2. Твір української класики.
3. Твір сучасних композиторів.
4. Обробка народної пісні чи танцю.

ЕТЮДИ (за вибором)

1. Келлер Э. Этюды для флейты.- М.,1960.
2. Мазур Я. Вправи та етюд для хроматичної сопілки.- К.,1979.
3. Милле К. 25 этюдов и каприччио.- М., 1963.
4. Назаров Н. Избранные этюды для гобоя.- М., 1986.
5. Платонов Н. 30 этюдов для флейты.- Л.,1946.
6. Платонов Н. Школа игры на флейте.- М.,1988.

РЕПЕРТУАРНИЙ СПИСОК

I КУРС

- А. Оліас. Фернандо танго із к/ф "Золота симфонія".
А. Рубінштейн. Мелодія.
П. Чайковський. Неаполітанська пісенька.
М. Онегін. Полонез.
А. Нечипоренко. Полька "Гребіночка".
В. Попадюк. Сільська полька.
П. Чайковський. Вальс.
В. Моцарт. Арія із опери "Чарівна флейта".
С. Рахманінов. Італійська полька.
Р. Шуман. Мрії.
В. Йову. Бетуге.

II КУРС

- Д. Попійчук. Буковинський весільний козачок.
Ф. Мендельсон. Пісня без слів.
Ф. Шуберт. Аве Марія.
Обр. О. Макаренко. Молдавський народний танець "Жайворонок".
Х. Глюк. Мелодія із опери "Орфей".
В. Моцарт. Турецький марш.
С. Меццакапо. Тарантела.
П. Чайковський. Баркарола.
А. Комаровський. Варіації на тему укр. нар. пісні "Вийшли в поле косарі".
Ж. Бізе. Антракт із опери "Кармен".
М. Скорик. Народний танець.
М. Корчинський. Вівчарський триптих.

III КУРС

- Є. Дога. Кодри.
Д. Шостакович. Іспанський танець.
Д. Россіні. Неаполітанська тарантела.
М. Скорик. Мелодія із музики до к/ф "Високий перевал".
В. Монті. Чардаш.
Ж. Бізе. Інтродукція до опери "Кармен".
І. Бах. Скерцо.
Обр. С. Орла. Гуцулка.
П. Шольц. Фантазія на укр. нар. пісню "Верховина".
Д. Чімароза. Концерт соль-мажор.
М. Корчинський. Парафраз на хорovu тему Є. Козака.
І. Вимер. Гуцульська рапсодія.

IV КУРС

- В. Попадюк. Фантазія на українські теми.
Ж. Барбан. Варіації на тему італ. нар. пісні "Венеціанський карнавал".
А. Вівальді. Концерт ля-мінор.
М. Різоль. Чардаш.
М. Р.-Корсаков. Політ джмеля.
Г. Деніку. Весняний хоровод.
В. Шумейко. Наспів.
Є. Льонко. Варіації.
М. Корчинський. Дума.
Г. Деніку. Хора-стаккато.
Д. Фіна. Джмелине бугі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дверій Р. Нове про концертну сопілку //Музика. – 1976. – №4.
2. Йову В. Метод де най. – К.,1982.
3. ЛеонтівП. ПеченокМ. Буквар сопілкаря. – Х.: Поділля,1998.
4. Мазур Я. Буквар сопілкаря. – К.,1990.
5. Мазур Я. Вправи та етюди для хроматичної сопілки. – К.,1979.
6. Мазур Я. Юному сопілкареві. – К.,1976.
7. Платонов Н. Школа игры на флейте. – М.,1988.
8. Покровский А. Начальные уроки игры на блокфлейте. – М.,1982.
9. Пущечников И. Школа игры на блокфлейте. – М.,1987.
10. Скляр І. Подарунок сопілкарям. – К.,1968.
11. Цыбин В. Основы техники игры на флейте. – М.,1940.
12. Юрисялу Х. 24 урока на блокфлейте. – Л., 1985.